

LBRIS

We know
books

CRISTINA OPREA

**FEMEI FĂRĂ ADĂPOST
ÎN BUCUREȘTI**

t...

TRITONIC

Tritonic Books

București | 2024

Cristina Oprea
FEMEI FĂRĂ ADĂPOST ÎN BUCUREȘTI

Copyright © Cristina Oprea
Copyright © TRITONIC 2024 pentru ediția prezentă.
Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacâzelor nr. 5, București
e-mail: editura@tritonic.ro
www.tritonic.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Colecția Asistența socială este coordonată de prof. univ. dr. Doru Buzducea.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OPREA, CRISTINA

Femei fără adăpost în București / Cristina Oprea. - București : Tritonic Books, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-749-770-0

364

Coperta: Alexandra Bardan
DTP: Ioan Dorel Radu
Editor: Rebeca Cojocaru
Comanda nr. AS04 / 2024
Bun de tipar: Octombrie 2024
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 7

INTRODUCERE 13

Capitolul I.

PERSOANE CARE EXPERIMENTEAZĂ LIPSA LOCUIRII ȘI LOCUIREA PRECARĂ –

CONSIDERAȚII GENERALE 17

1.1. O privire de ansamblu asupra lipsei locuirii 17

1.2. Explorarea identității persoanelor fără adăpost 29

1.3. Implicațiile crizei climatice asupra persoanelor fără adăpost 40

1.4. Implicații ale pandemiei COVID-19 în viața persoanelor care experimentează locuirea precară 53

Capitolul II.

GENUL ȘI VULNERABILITATEA: O ANALIZĂ A DISPARITĂȚILOR DE GEN ÎN STUDIAREA PERSOANELOR FĂRĂ ADĂPOST

..... 61

2.1. Locuirea – o abordare istorică bazată pe gen 61

2.2. Perspectiva de gen în practica asistenței sociale 71

2.3. Persoanele fără adăpost și dimensiunea de gen în literatura de specialitate 80

2.4. Sărăcia menstruală și impactul asupra sănătății femeilor fără adăpost	94

Capitolul III.

FEMEI FĂRĂ ADĂPOST ÎN BUCUREȘTI – ANALIZA NEVOILOR ȘI A INFRASTRUCTURII COMUNITARE DE SPRIJIN	107
3.1. Scop și Obiective	108
3.2. Universul și metodologia studiului	109
3.3. Relevanța temei propuse și utilitatea studiului	114
3.4. Considerații etice	115
3.5. Limitele cercetării	115
3.6. Prezentarea și analiza datelor	117
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	169
BIBLIOGRAFIE	181

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul își propune să prezinte o perspectivă intersecțională în domeniul lipsei de adăpost, cu accent pe studierea nevoilor specifice ale femeilor fără adăpost și necesitatea includerii unei abordări genizate în practica asistenței sociale.

Cartea este structurată în trei capitole în care abordez atât caracteristici generale ale fenomenului, cât și importanța unei abordări bazate pe gen, atât la nivel teoretic, cât și practic. În general, mi-am propus să studiez un grup de femei care în mod obișnuit a fost ignorat și marginalizat în cercetări pe tema lipsei de adăpost, dar și în cadrul politicilor publice pe această temă. În mod specific, lucrarea a avut la bază surse bibliografice care abordează lipsa de adăpost în relație cu instituția socială a genului, apelând la discuții despre intersecția altor probleme sociale cu fenomenul lipsei de adăpost în rândul femeilor, precum violența de gen, sărăcia menstruală, sănătatea sexuală și reproductivă.

Capitolul I, *Persoane care experimentează lipsa locuirii și locuirea precară – considerații generale*, evidențiază o perspectivă de ansamblu asupra fenomenului lipsei locuirii la nivel internațional și național, atât în ceea ce privește definirea fenomenului, cât și a dimensionării lui. *Identitatea perso-*

directă la interviuri, fie prin intermediul unui sfat sau o încurajare. În special, mulțumesc domnului prof. dr. univ. Doru Buzducea care mi-a oferit sprijinul prin coordonarea lucrării și îndrumările necesare în momentele de cumpănă.

CAPITOLUL I.

PERSOANE CARE EXPERIMENTEAZĂ LIPSA LOCUIRII ȘI LOCUIREA PRECARĂ - CONSIDERAȚII GENERALE

1.1. O privire de ansamblu asupra lipsei locuirii

Atunci când vorbim de sărăcie, se conturează două linii principale, care de altfel sunt contradictorii. Este vorba de sărăcia privită ca o vină structurală a societății care nu reușește să sprijine toți cetățenii în vederea garantării unui standard de viață decent și optim. Cele mai mari critici se referă aici la incapacitatea pieței muncii de a oferi locuri de muncă plătite la un nivel acceptabil pentru toate persoanele angajabile, dar și lipsa de eficiență a politicilor sociale care să sprijine persoanele vulnerabile prin programe de prevenire.

Cea de-a doua perspectivă referitoare la sărăcie este sărăcia atribuită individului din cauza unei lipse de dorință pentru depășirea propriei condiții. De asemenea, atunci când vorbim de sărăcia atribuită individului, caracteristici personale precum lenea și lipsa inițiativei proprii privind urmarea unei forme de învățământ sunt adesea aduse în discuție de susținătorii acestor teorii. Aceiași susținători ai ideilor de atribuire a sărăciei indivizilor sunt și cei care contestă suportul social pe

care persoanele care se confruntă cu sărăcie îl primesc, prin servicii și beneficii sociale.

În contexte de recesiune economică, discursul îndreptat împotriva sprijinirii indivizilor care se confruntă cu sărăcie se accentuează, inclusiv din partea unor persoane publice și a politicianilor. În România, în ultimii ani, în contextul actual privind situația economică a țării, astfel de discursuri de reducere sau chiar eliminare a unor servicii și beneficii sociale acordate persoanelor sărace s-au accentuat în rândul populației generale, a politicianilor și persoanelor publice. Acest tip de discurs este susținut de reportajele din mass-media care apar tot mai des privind numărul mare de persoane care beneficiază prestații sociale specifice categoriei în care se încadrează, dar în același timp refuză căutarea unui loc de muncă și/ sau nu le acceptă pe cele propuse de către structurile Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă¹.

La sfârșitul anilor '60, Mollie Orshansky (1969) aducea în discuție subiectivismul măsurării sărăciei și importanța limitării definiției acestui concept în funcție de scopul pe

¹ Exemple de materiale media pe tema exemplificată:

¹<https://www.gandul.ro/actualitate/locul-din-romania-cu-cei-mai-multi-asistati-social-in-2023-cati-someri-sunt-in-bucuresti-de-fapt-19937218#:~:text=Prima%20lună%20din%202023%20a,pentru%20Plăți%20și%20Inspecție%20Socială,ultima%20accesare%20la%20data%20de%2027.05.2023>

²<https://playtech.ro/2022/romania-tara-asistatilor-sociali-cati-oameni-trai-esc-de-pe-urma-ta-ca-muncitor-unde-sunt-cei-mai-multi/>, ultima accesare la data de 27.05.2023

³<https://www.hotnews.ro/stiri-esential-24888020-suntem-tara-saraci-asistati-social-cateva-date-oficiale-relevante-inteles-premierul-citu-din-ele.htm>, ultima accesare la data de 27.05.2023

⁴<https://www.youtube.com/watch?v=AvOcKKZ-HpY>, ultima accesare la data de 27.05.2023

⁵<https://www.youtube.com/watch?v=pYnrRaD3FOI>, ultima accesare la data de 27.05.2023

⁶<https://www.youtube.com/watch?v=OKVh9rBi8nM>, ultima accesare la data de 27.05.2023

care îl servește la un moment dat. Adesea, datele statistice globale care fac referire la populația care se confruntă cu sărăcie extremă se concentrează pe delimitarea în funcție de anumite praguri de venit per capita raportat la o zi și puterea de cumpărare și iau în considerare nevoile de bază ale unui individ, precum accesul la hrană corespunzătoare, apă potabilă, locuire adecvată inclusiv din punctul de vedere al accesului la utilități (electricitate, apă curentă, surse de încălzire), îngrijire medicală. De exemplu, în anul 2012 pragul de sărăcie extremă era la un nivel minim al venitului de 1.25 USD pe zi, cu 1,4 miliarde de persoane care trăiau în astfel de condiții (International Institute for Applied Systems Analysis, 2012), în timp ce datele din anul 2017 se raportau la un venit de 1,90 USD pe persoană pe zi, respectiv 689 milioane persoane (World Bank, 2020), urmând ca începând cu septembrie 2022 pragul de venit să fie ridicat la 2,15 USD pe persoană pe zi (Jolliffe *et al.*, 2022)². Ultima actualizare, în martie 2023, privind paritatea puterii de cumpărare³ arată că 659 milioane de persoane supraviețuiesc cu un venit mai mic de 2,15 USD pe zi, mai mult de 1,8 miliarde persoane cu mai puțin de 3,65 USD pe zi și mai mult de 3,6 miliarde cu mai puțin de 6,85 USD pe zi (Aguilar *et al.*, 2023).

Ca urmare a celor două mari evenimente care au avut impact la nivel mondial în ultimii trei ani și jumătate, respectiv pandemia COVID-19 și conflictul armat din Ucraina, un raport al Organizației Națiunilor Unite aduce în discuție

² Statisticile prezentate sunt bazate pe informațiile furnizate în diverse rapoarte internaționale care au utilizat ca metodă de măsurare *International Poverty Line (IPL)*, model dezvoltat de Banca Mondială încă din anii '90 și care face referire la pragurile minime de venit din cele mai sărace țări ale lumii (Ferreira *et al.*, 2015).

³ „Ratele de schimb ale parității puterii de cumpărare sunt utilizate pentru a estima pragul internațional de sărăcie într-o monedă comună și pentru a ține seama de diferențele relative de preț între țări atunci când se măsoară sărăcia globală” (Jolliffe *et al.*, 2022).

măsurarea sărăciei ținând cont de trei dimensiuni. Acestea sunt sărăcia monetară, educația și serviciile de infrastructură de bază, recomandările autorilor menționând necesitatea unei priviri de ansamblu asupra modului în care sărăcia afectează diverse categorii de populații și care, de altfel, poate să determine intervenții potrivite nevoilor specifice unei anumite categorii (United Nations Development Programme, Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2022).

În ceea ce privește cetățenii Uniunii Europene, în anul 2013, 24.4% dintre cei care trăiau în orașe și 27.4% dintre cei care trăiau în zone rurale erau la risc de sărăcie și excluziune socială (European Union, 2015). Situația s-a păstrat relativ asemănătoare și la nivelul anului 2016, aproximativ un sfert din populația statelor membre UE confruntându-se cu această situație, zonele rurale având o rată mai ridicată de afectare (25.5%) comparativ cu zonele orașelor mici și suburbiilor, respectiv 21.6% (European Union, 2018). De asemenea, la nivelul anului 2022, datele nu indicau diferențe majore referitoare la persoanele expuse riscului de sărăcie și excluziune socială, respectiv 22.1% proveneau din medii rurale, 21.7% din orașe mari și 21.1% din orașe mici și suburii (European Union, 2023). În general, la nivelul UE în anul 2022, 95.3 milioane de persoane erau la risc de sărăcie și excluziune social, dintre acestea 5.6 milioane persoane se confruntau simultan cu trei tipuri de vulnerabilități, respectiv risc de sărăcie, deprivare materială și socială severe și locuirea într-o gospodărie în care mai degrabă membrii nu aveau un loc de muncă (*ibidem*). Una dintre principalele surse de informare cu privire la sărăcia extremă de la nivel global, The World Bank Group, anunța în anul 2013 două obiective generale. În primul rând este vorba despre eradicarea sărăciei extreme cronice până în anul 2030, iar cel de-al doilea obiectiv se referă la promovarea prosperității comune care se referă la creșterea economică a celor mai sărace segmente ale societății (World Bank, 2016).

Referitor la țara noastră, 30% din populația din zonele urbane este la risc de sărăcie și excluziune socială (European Union, 2015). Datele referitoare la anul 2022 păstrează aproximativ aceeași proporție, respectiv puțin peste 30% dintre persoanele care trăiesc în orașe mici și suburii și aproximativ 50% din populația rurală trăiesc la risc de sărăcie și excluziune socială, România având în general rata cea mai crescută de persoane aflate în risc de sărăcie și excluziune socială dintre statele membre UE, respectiv 34.4%, media europeană fiind sub 25% (European Union, 2023).

La nivel global, persoanele fără adăpost se află printre categoriile de populație cu o incidență ridicată a sărăciei extreme, alături de persoanele refugiate care trăiesc în tabere special amenajate în acest scop (World Bank, 2016). Lipsa locuinței este în strânsă legătură cu sărăcia, în special cu sărăcia extremă, aceste două fenomene sociale fiind interdependente. Sărăcia este una dintre cauzele principale ale lipsei de adăpost, alături de violența domestică, divorțul/ separarea cuplului, consumul de substanțe (alcool și/ sau droguri), conflicte armate/ război, migrația, îmbătrânirea, pierderea locului de muncă. Lipsa locuinței reprezintă o formă severă de sărăcie mergând până la imposibilitatea persoanei de a-și asigura o viață privată sigură (European Union, 2014a).

Fenomenul persoanelor fără adăpost nu are o definiție universal valabilă și acceptată, multe dintre acestea categorizând lipsa adăpostului în funcție de mai multe atribute. De exemplu, FEANTSA (Federația Europeană a organizațiilor care se ocupă cu persoanele fără adăpost) propune utilizarea tipologiei *Ethos – Tipologia Europeană a fenomenului oamenilor fără adăpost și negarea dreptului la locuință*, care „pornește cu o înțelegere conceptuală referitoare la faptul că există trei domenii ce formează o locuință, iar absența acestora conduce la definirea fenomenului persoanelor fără adăpost. A deține o locuință poate fi înțeleasă ca: deținerea unui spațiu adecvat în

mai omogene, iar rețeaua socială de suport este mai ușor de accesat în cazul unor dificultăți socio-economice. De asemenea, ca urmare a posibilităților reduse pe piața muncii în mediul rural, se înregistrează o creștere a migrației populației de la rural către urban. Astfel, fenomenul persoanelor fără adăpost este de amploare în zonele urbane, preponderent în marile orașe având în vedere că posibilitățile de a desfășura activități ziliere, de a cerși sau de a căuta alte strategii de supraviețuire sunt considerabil mai mari comparativ cu mediul rural.

Persoanele fără adăpost întâmpină probleme ce țin de sănătate, hrănire inadecvată și lipsa apei, analfabetism, diverse forme de abuz, stigmatizare și discriminare, limitarea accesului la servicii sociale și medicale, lipsa documentelor de identitate, consum de substanțe (alcool, droguri, solvenți chimici, auto-medicație). De asemenea, lipsa facilităților de igienă personală are implicații în sfera angajabilității persoanelor fără adăpost, inclusiv limitarea activităților de zilieri (Briciu, 2014).

Referitor la structura de gen, atât datele naționale, dar și cele globale arată o rată mai mare a persoanelor fără adăpost în rândul bărbaților comparativ cu femei, România aliniindu-se acestui trend cu o pondere de 75% bărbați fără adăpost (*ibidem*). Cu toate acestea, se vorbește de o *invizibilitate* a femeilor fără adăpost în contextul în care acestea, confruntându-se cu lipsa unei locuințe, apelează la tradiționalele lor rolurile casnice și sexuale ca strategie de supraviețuire, și mai important ca strategie de a evita adăposturile de noapte. Astfel, acestea intră în relații intime pe termen scurt pentru a-și asigura nevoia de rezidență (Lenon, 2000). Majoritatea studiilor care au ca grup țintă persoanele fără adăpost au fost desfășurate în cadrul adăposturilor de noapte destinate acestora astfel că în acest fel se poate explica numărul mare de respondenți de sex masculin, comparativ cu respondenții de sex feminin.

De asemenea, s-a conturat un stereotip al persoanei fără adăpost în persoana unui „bărbat singur, de vârstă mijlocie, care doarme în parc” (European Consensus Conference on Homelessness, 2010), însă atât instituțiile europene (*ibidem*), cât și organizațiile neguvernamentale din domeniu⁶ vorbesc de o creștere a numărului persoanelor care rămân fără o locuință în rândul femeilor și familiilor cu copii. Având în vedere că femeile sunt cele mai afectate de fenomenul violenței domestice (în 2016, la nivel mondial, o treime dintre femei se confruntase cel puțin o dată în viață cu violență fizică și/sau sexuală⁷; în România, în 2016, 79% dintre victime erau femei⁸) care poate avea urmări inclusiv la pierderea sau părăsirea locuinței, putem vorbi de un fenomen al femeilor care se confruntă cu lipsa locuinței chiar dacă acestea își găsesc adăpost în casele unor rude sau prieteni sau în centre destinate victimelor violenței în familie. De asemenea, în România o treime dintre persoanele ocupate sărace sunt femei, iar cea mai mare parte a tinerilor inactivi fără educație sunt de sex feminin (Teșliuc, Grigoraș, Stănculescu, 2015). Având în vedere legătura de cauzalitate dintre sărăcie și lipsa unei locuințe, putem afirma că femeile prezintă un risc crescut de a se confrunta cu situații de această natură, mai ales în cazul celor care au în îngrijire copii minori.

Deși sunt două populații ce prezintă caracteristici diferite, majoritatea studiilor realizate fie nu au separat grupul femeilor fără adăpost de cel al bărbaților fără adăpost, ori s-au

⁶ Despre familiile fără adăpost, disponibil la <http://casaioana.org/about-family-homelessness/>, accesat la data de 03.09.2017

⁷ Violence against women, disponibil la <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>, accesat la data de 03.09.2017

⁸ Statistici privind violența în familie: aproape nouă mii de cazuri de lovire și alte violențe și 80 de violuri în familie, în primele 6 luni ale anului, disponibil la <https://violentaimpotriva femeilor.ro/statistici-privind-violenta-in-familie-aproape-noua-mii-de-cazuri-de-lovire-si-alte-violente-si-80-de-violuri-in-familie-in-primele-6-luni-ale-anului/>, accesat la data de 03.09.2017

axat doar pe studierea fenomenului de lipsă a locuinței în rândul bărbaților. Studiile care au realizat, totuși, comparații referitoare la aceste două populații au arătat că: cele mai multe dintre femei au în grijă copii, comparativ cu bărbații; femeile sunt mai tinere, sunt mai degrabă membre ale unor grupuri minoritare și mai predispuse la a fi dependente de serviciile și beneficiile sociale; bărbații au un istoric mai îndelungat de lipsă a locuinței, în special a lipsei oricărei forme de adăpost; bărbații se confruntă mai frecvent cu istoric de abuz de substanțe, încarcerare (North, Smith, 1993). Studiile realizate au analizat, de asemenea, predispoziția la afecțiuni psihiatrice a persoanelor fără adăpost, făcând o comparație între femei și bărbați. Cu toate că studiile realizate sunt într-un număr relativ mic, acestea se contrazic cu privire la incidența afecțiunilor psihiatrice în rândul femeilor fără adăpost comparativ cu bărbații fără adăpost.

Referitor la femeile fără adăpost, au fost identificate două subgrupuri, și anume cele care au în grijă copii minori și femei fără adăpost singure. Studiile realizate au arătat că femeile fără adăpost singure au avut perioade mai mari de stat pe stradă, au avut un număr mai mare de internări în spitale de psihiatre, mai multe tentative de suicid, au șanse mai mari de a lucra și sunt mai puțin dependente de serviciile și beneficiile sociale (*ibidem*).

Strategii de supraviețuire

Persoanele fără adăpost se confruntă cu marginalizare și excluziune socială, iar prejudecăți conform cărora vina pentru situația în care se află le aparține în exclusivitate conduc la o lipsă de încredere în aceste persoane ceea ce le limitează considerabil accesul pe piața muncii, inclusiv în ceea ce privește activități ocazionale sau ziliere. Astfel, o mare parte a persoanelor fără adăpost nu sunt angajate, sursele de venit provenind din munci ocazionale, adesea sub plătite, activități

ilegale sau la limita legii (cerșit, activitatea de *parcagii*). Femeile fără adăpost, dar și bărbați, în special cei tineri, recurg adesea la ceea ce se numește sex pentru supraviețuire (eng. *survival sex*). Acest concept se referă la a oferi servicii sexuale în schimbul satisfacerii unor nevoi de subzistență, cum ar fi adăpost, mâncare, bani sau droguri (Greene, Ennett, Ringwalt, 1999).

În cazul femeilor fără adăpost, în special al celor tinere, conceptul poate căpăta valențe mai ample, acestea intrând în relații de cuplu pentru satisfacerea nevoilor materiale, dar și pentru asigurarea unor nevoi de protecție fizică și securitate emoțională, dar și stabilitate (Watson, 2011). Același studiu vorbește despre implicarea tinerelor femei fără adăpost în astfel de situații ca urmare a unui discurs bazat pe gen și a unor presiuni din partea societății de a găsi propriile soluții la probleme structurale, iar relațiile sexuale și de cuplu fiind printre puținele resurse pe care femeile le au pentru a-și asigura supraviețuirea (*ibidem*). Studiile realizate privind aceste strategii au arătat că persoanele fără adăpost tinere sunt cel mai adesea predispuse să intre în astfel de activități, cele care au suferit abuzuri, care au avut tentative de suicid, care erau consumatoare de orice tip de substanță, fetele care au avut o sarcină fiind cele mai vulnerabile (Greene, Ennett, Ringwalt, 1999).

Sănătate

Majoritatea persoanelor fără o locuință întâmpină probleme de sănătate care, deseori, apar pe fondul lipsei unei alimentații adecvate și a apei potabile, a unui adăpost, stresului, lipsa facilităților de igienă personală. Conform Samusocial din România (2010), cele mai frecvente afecțiuni ale persoanelor fără adăpost erau boli digestive, hepatite, probleme oculare și dermatologice. În ultimii ani însă, a crescut numărul celor care se confruntă cu tuberculoză sau HIV, ultima fiind des întâlnită în cazul acelor care consumă droguri injectabile.